

Ang Rasyonalisasyon sa Piling Akda ni Macario Tiu mula sa Lenteng Ethical Literary Criticism

Johnel T. Lumacao

Department of Filipino and Other Languages
College of Arts and Social Sciences
MSU-Iligan Institute of Technology
johnel.lumacao@g.msuiit.edu.ph

Philippine Science High School Southern Mindanao Campus
Tugbok, Davao City, Davao del Sur
johnel.lumacao@smc.pshs.edu.ph

Abstract

Ethical selection is the only characteristic that separates man from animal. It enables man to do more things that animals cannot do, such as decision-making and rationalizing things. Using Zhenzhao's (2015) approach to ethical literary criticism, this study intends to show how the decisions made by the characters in Macario Tiu's selected works are rationalized. Selected short stories written by Macario Tiu such as "Tsuru", "Balyan", "Nanking Store", "Black Pearl", and "Ang Bata nga Dili Matulog" were used as data for the study. The paper sought to identify the many violated norms or ethical biases from characters in the ethics of society. With ethical literary criticism, the reasons for their decisions are rationalized. Hence, this paper aims to analyze and evaluate selected works of Macario Tiu using ethical literary criticism. This paper also revealed the difference between morality and ethics in the analysis of characters' actions in the selected works. Through rationalization, the character was able to stand by his/her decisions. The study shows that from the ethical selection made by each character, it can be said that each decision has an associated deep reason why it was made. Judging and rationalizing the action taken by the character is only one of the focuses of this study. On the whole, through this study, it has been proven that this approach can be used in the analysis of a literary work, especially in matters of morality and ethics.

Keywords: *ethical literary criticism, ethical selection, ethics*

Suggested Citation:

Lumacao, J. (2021). Ang rasyonalisasyon sa piling akda ni Macario Tiu mula sa lenteng ethical literary criticism. *Langkit: Journal of Social Sciences and Humanities, 10, 53-70.*

Ang Rasyonalisasyon sa Piling Akda ni Macario Tiu mula sa Lenteng Ethical Literary Criticism

Johnel T. Lumacao

Departamento ng Filipino at Ibang mga Wika
College of Arts and Social Sciences
MSU-Iligan Institute of Technology
johnel.lumacao@g.msuiit.edu.ph

Philippine Science High School Southern Mindanao Campus
Tugbok, Davao City, Davao del Sur
johnel.lumacao@smc.pshs.edu.ph

Abstrak

Ang ethical selection ay isa lamang sa katangian na naghihiwalay sa tao mula sa hayop. Sa pamamagitan nito mas nakagagawa ang tao ng bagay na hindi magagawa ng hayop tulad ng pagdedesisyon at pagrasyonalisa sa mga bagay-bagay. Gamit ang pagdulog na ethical literary criticism ni Nie Zhenzhao (2015), nilalayong ipakita kung paano nararasyonalisa ang mga ginawang desisyon ng mga karakter sa piling akda ni Macario Tiu. Ginamit bilang lunsaran ng pag-aaral ang mga piling maikling kwentong akda ni Macario Tiu tulad “Tsuru”, “Balyan”, “Nanking Store”, “Black Pearl”, at “Ang Bata nga Dili Matulog”. Hinanap sa mga akda ang maraming nilabag na norms o ethical biases mula sa mga karakter sa ethics ng lipunan. Gamit ang pagdulog na ethical literary criticism, mas napapalutang o nararasyonalisa ang mga dahilan ng kanilang mga ginawang pagdedesisyon. Kaya nilalayan ng papel na ito na makita at masuri ang mga piling akda ni Macario Tiu gamit ang ethical literary criticism. Makikita rin sa maikling pananaliksik na ito ang pagkakaiba ng moral at etika sa pagsusuri ng mga galaw ng tauhan sa napiling akda. Sa pamamagitan ng pagrasyonalisa mas napapanindigan ng karakter ang kanyang mga ginawang desisyon. Makikita sa pag-aaral na mula sa ginawang ethical selection ng bawat tauhan, masasabing ang bawat desisyon ay may kaakibat na malalim na rason kung bakit iyon nagawa. Ang panghuhusga at pagrasyonalisa sa ginawang aksyon ng karakter ay isa lamang sa tuon ng pag-aaral na ito. Sa kabuuan, sa pamamagitan ng pag-aaral na ito, napatunayang maaaring gamitin ang pagdulog na ito sa pagsusuri ng isang akdang pampanitikan lalo na sa usapin ng moral at etika.

Mga Susing Salita: *ethical literary criticism, ethical selection, ethics*

Suggested Citation:

Lumacao, J. (2021). Ang rasyonalisasyon sa piling akda ni Macario Tiu mula sa lenteng ethical literary criticism. *Langkit: Journal of Social Sciences and Humanities*, 10, 53-70.

Panimula

“Ethics are external standards that are provided by institutions, groups, or culture to which an individual belongs”. ~ *Ethics vs Morals (nd)*

Sa araw-araw na pamumuhay ng tao, hindi maiiwasan na itanong sa sarili kung tama ba o hindi ang sinabi o ginawang desisyon gaano man ito kaliit o kalaki. Kahit kung minsan, nakalilimutan ang mga bagay na sa tingin natin ay tama dahil mas pinili ang mali dahil doon mas komportable at mas nakaramdam ng ginhawa. Naturalisa sa isang tao na pumili ng desisyong labag sa prinsipyo alang-alang sa kaayusan ng buhay. Gayunpaman, masasabing may mga maling pagdedesisyon at mayroon namang angkop ang bawat indibidwal. Sa gayon, saan ba matatagpuan ang istandard o ang dapat na gawi ng mga tao? Sino ba ang magsasabing mali o tama ang kanyang desisyon?

Likas sa tao ang karapatang magdedesisyon para sa sarili o sa nakararami ayon sa kanyang konsepto ng tama at mali. Ang bawat indibidwal ay may iba’t ibang depinisyon ng tama at mali, depende ito sa sariling danas at rasyonal. Subalit, nararapat na kilalanin ng tao at panindigan kahit anumang resulta o *consequence* dulot ng pagpapasya. Sa ganitong perspektiba, hindi dapat husgahan ang tao sa kanyang pagdedesisyon dahil ang tao ay may rasyonal o mga dahilan kung bakit isinagawa ang isang pagpapasya. Hindi maaaring sabihing mali ang kanyang ginawang pagdedesisyon dahil ang bawat tao ay may kanya-kanyang kinikilalang tama o mali depende sa pamayanan, kultura na kanyang kinalakihan. Nais lamang bigyan ng pansin na sa pamamagitan ng *ethical literary criticism*, na kailangan lamang alamin ang mga salik at motibo ng isang karakter upang ganap na mairarasyonalisa ang kanyang mga ginawang pagdedesisyon.

Ang usapin ng moral at etika ay hindi nagkakatayo, isang halimbawa ang senaryong ito na, ang isang pasyente ay gustong magpa-yuntanisa sa isang doktor, alam ng doktor na mali ang kanyang gagawin kung sakaling susundin niya ang hiling ng kanyang pasyente dahil sa etika ng kanyang propesyon na bawal ang pumatay. Subalit, naaawa siya sa pasyente dahil malala na ang karamdaman nito at naniniwala siya na ang tao ay may karapatang pumatay, ito ngayon ang pananagutan ng kanyang moral.

Ang mundo ay punong-puno ng mga batas panlipunan na dapat sundin upang masasabing kasapi ka sa isang pangkat o ng pamayanan. Mahirap ding baliin ang ganitong uri ng pag-iisip dahil ang mga batas na ito ay naging bahagi na ng paniniwala at gawi ng tao. Subalit, saan nga ba nag-ugat ang etika at moral?

Ayon sa *Ethics vs Morals (nd)*, *“ethics are rules of conduct recognized in respect to a particular class of human actions or a particular group or culture”*. Ibig sabihin lamang nito na ang etika ng isang indibidwal ay nag-ugat sa isang partikular na grupo ng tao – ang lipunan. Sa kabilang banda, ang moral ay ang pagkilala sa tama at ayon sa kanyang sariling

pagpapakahulugan mula sa itinakda ng lipunan.

Nilalayan ng pananaliksik na ito na masuri ang mga piling akda ni Macario Tiu gamit ang *ethical literary criticism* na siyang makatutulong sa pagrasyonalisa ng bawat ginawang aksyon at desisyon ng mga katauhan sa kwento. Nais ding patunayan na ang *ethical literary criticism* ay isang pamamaraan upang masuri ang *ethical consciousness* ng isang tao. Malaking papel ang ginagampanan ng pagdulog na ito upang mauunawaan ang bawat galaw ng tao kaakibat ang kanyang mga desisyon.

Naturalisa sa isang tao ang mag-isip at mangatwiran. Mas nauunawaan ang mga sitwasyon kung ito ay pinag-iisipan. Sa paggamit ng *ethical literary criticism* na pagdulog dapat kinikilala ang mga dahilan kung bakit ginawa ng isang tao ang kanyang desisyon. Mas madaling mauunawaan ang ginawa ng isang indibidwal dahil sa kanyang pagrasyonalisa sa mga bagay-bagay. Makikita sa pagdulog na ito na ang konsepto ng moral at etika at kung paano ang tao ay nagrasyonalisa sa mga bagay-bagay na ginawa.

Mga Kaugnay na Literatura

Sa pagsusuri sa mga akda ni Macario Tiu gamit ang *ethical literary criticism* ay nagiging komplikado dahil makikita sa kanyang mga akda ang maraming mga paglabag sa moral at etika ayon sa pamantayang ginawa ng lipunan. Nahihirapan man sa pagsusuri upang mapalutang ang pagkakaiba ng moral at etika, hinihimay-himay ang mga paglabag sa moral at etika at tinitingnan kung paano pangatwiran o nirasyonalisa ang sitwasyon sa pagbuo ng kanya-kanyang desisyon.

Marami na ang mga paglabag na nasusulat sa mga akdang pampanitikan. Nasusulat ng mga manlilikha ang kanilang mga karanasan upang ipakilala sa mga mambabasa o maging sa buong mundo ang kanilang mga danas. Ang panitikan ay isang instrumentong kailangan ng tao upang maipahayag ang kanyang pananaw at halimbawa nito ang tungkol sa *ethic* o pagnanais na ibahagi sa iba ang tinatawag na *ethical experience*. Upang lubos na masuri ang isang panitikan, isang lapit ang nag-ugat sa Tsina ang *ethical literary criticism*. Tumatalakay ito sa etika at moral ng isang tao o ng isang tauhan sa isang akdang pampanitikan.

Ayon kay Zhenzhao (2015), ang *ethical literary criticism* ay isang teorya, pamamaraan sa pagbabasa, pagsusuri, pag-unawa, pag-aanalisa at maging mag-cebalweyt sa panitikan mula sa ethical standpoint. Ang *ethical standpoint* ay tumutukoy sa pag-iisip ng tao kung ano ang pagkakaiba ng tama sa mali. Binibigyang pansin na ang panitikan ay nakabatay sa kasaysayan presentasyon ng etika at moral. Sa madaling sabi, sa pagdulog na ito sinusuri ang kasaysayan ng akda o maging ang pangyayari upang lubos na makilala ang etika at moral ng mga tauhan sa isang akda. Sa pag-aaral ni Gregory (1998), nilalayan ng *ethical literary criticism* na gabayan ang mambabasa upang maging mahusay ang pag-unawa sa isang tiyak na isyu. Ang moral at pamantayang etika ay hindi maiiwasan sa pagsusuri at pag-evaluate sa isang akdang pampantikan.

Ginamit din ang pagdulog na *ethical literary criticism* sa pag-aaral nina Thi at Hoang (2020) na tumutukoy sa pagpapanatili ng *cultural values* sa mga kontemporaryong tula ng Vietnam. Lumabas sa pag-aaral ang potensyal ng *ethical literary criticism* hindi lamang sa pangkalahatang pagsusuri sa panitikan kundi maging sa pag-unawa sa kontemporaryong tula na nakikitaan ng pag-uugali ng mga Vietnamese. Sa kasalukuyang pag-aaral, ginamit ang mga akda ni Macario Tiu upang ipakita ang mga desisyong ginawa ng tauhan at kung paano magagamit ang *ethical literary criticism* sa pagsusuri nito.

Dagdag pa ni Zhenzhao (2015) na sa pagbabasa ng panitikan natutulungan ang tao upang mas madaragdagan ang pagpapaliwanag tungkol sa moral at mga *ethical issues*. Ang layunin ng *ethical literary criticism* ay upang lantarang ipakita ang halaga ng etika sa panitikan bilang gabay upang mas maging mabuting indibidwal sa lipunan. Sa pamamagitan nito, masasabing ang mga akdang panitikan ay maituturing na imbitasyon to *ethical judgement*.

Sa pagdulog na ito, ipapakilala ang *natural selection at ethical selection* sa pagsusuri sa isang akda. Ang *natural selection* ay isang biological selection na nagpapaiba ng tao mula sa iba pang hayop na namumuhay. Tinitingnan sa *natural selection* ang pisikal na kakayahan at katangian ng tao. Subalit, ang *ethical selection* naman ay tumutulong sa tao na maging iba sa iba pang nilalang sa mundo dahil ang tao lamang ang may tinatawag na *ethical consciousness*. Ito ang nagpapaiba sa tao mula sa hayop dahil sa kakayahan nitong magrasyonalisa o gumawa ng desisyon o kumilatis kung ano ang tama at mali. Ang *ethical consciousness* ay isang pag-iisip upang lubos na mauunawaan at mababatid ang pagkakaiba sa tama o mali tulad ng nangyari sa kwento ni Adan at Eba. Sa pamamagitan ng *ethical consciousness* nagkakaroon ang tao ng kalayaang gumawa ng desisyon para sa tingin nila ay makabubuti.

Ang *ethical literary criticism* ay iba sa tradisyonal na moralistikong pagdulog na nakapokus lamang kung mabuti o masama ang moral na ipinapakita sa teksto ayon sa kasalukuyang perspektibo. Subalit, ang *ethical literary criticism* ay pumapatungkol naman sa pagsusuri sa mga *norms* sa isang teksto base sa kasaysayan ng konteksto at kung kailan naisulat ang isang teksto. Sa pamamagitan nito, lubos na nauunawaan ang pagkakaiba ng moralistiko sa *ethical literary criticism*.

Sa pagsusuri gamit ang pagdulog na ito, hindi maaaring hindi bigyang-pansin ang *taboo*. Ayon sa Encyclopedia Britannica, ang *taboo* ay ang mga ipinagbabawal na gawain ayon sa paniniwala na maaaring itinuturing na isang banal o mapapahamak sa isang indibidwal. Kaya, malaki ang papel na ginagampanan ng *taboo* sa pagbuo ng isang etika. Sa pamamagitan ng *taboo* napapanatili nito ang *ethical order* ng lipunan. Noong unang panahon, ang *taboo* o ang mga ipinagbabawal ang nagiging pundasyon sa pagbuo ng *ethical order*. Hanggang may *taboo* ang isang lipunan, mananatili ang norm at values ng isang pamayanan. Isang malaking halimbawa nito ay Oedipus Rex kung saan pinatay niya ang kanyang ama at nakasiping niya ang kanyang ina. Sa isang lipunan, ang kanyang ginagawa ay maituturing na *taboo* at dahil siya ay tao mayroon siyang taglay na *ethical consciousness*. Dahil sa kanyang ginawa, masasabing masama ang pumatay ng tao at mali rin ang makasiping ang sariling ina. Kaya mula sa pagiging *taboo*, ito na ngayon ay maituturing na isang etika. Sa katunayan, ang mga dating *taboo* ang siyang dahilan kung bakit ang panitikan

ay kinapapalooban na ng mga karanasan ng tao tungkol sa iba't ibang *ethical violation*.

Sa bawat paglabag sa *ethical rule* mula sa konsepto ng *taboo* ay may kaakibat na kaparusahan mula sa lipunang kinabibilangan tulad ng nangyari kay Emma sa nobelang *Madame Bovary*. Siya nangaliwa sa kanyang asawa at nagpakamatay dahil din sa paghuga ng lipunan sa kanyang paglabag sa mga batas panlipunan.

Sabihing alam ng tao ang kanyang ginawang desisyon ngunit hindi siya dapat husgahan base sa kanyang pagkilala ng tama o mali. Mas mapalulang ang konsepto ng *ethical literary criticism* kung tinitingnan ang mga dahilan kung bakit nagawa ang ganyang klaseng pagdedesisyon. Sa pag-alam ng tama o mali lamang ay isang mahinang atake ng *ethical literary criticism*, dapat maging kritikal sa pagsusuri ng moral at etika sa pamamagitan ng pag-unawa kung paano nararasyonalisa ng tao base sa kanyang ginawang desisyon.

Sa kabuuan, ang layunin lamang ni Zhenzhao ay upang maipakilala ang panitikan bilang isang repleksyon at koleksyon at maging ang karanasan ng tao tungkol sa iba't ibang paglabag. Marahil naging matagumpay ang layuning ito dahil sa pagbabasa ng tao sa mga akdang pampanitikan, mas nakilala ng tao kung bakit nagawa ng isang tao ang isang desisyon. Kaya nilalayan ng pag-aaral na ito na makita ang bawat galaw o aksyon ng tao at irarasyonalisa to gamit ang *ethical literary criticism*. Tunay nga na isang komprehensibong pagdulog ang *ethical literary criticism* dahil sa iba't ibang konseptong inilatag ni Zhenzhao (Thi at Hoang, 2020). Ayon kay Zhenzhao (2010), nagpapakita lamang na ang panitikan ay ang pangunahing sining ng etika at ang pangunahing tungkulin nito ang ipakita sa mga mambabasa ang *moral enlightenment* at *moral lesson* sa pag-unlad ng sibilisasyon.

Malaki ang tulong ng pag-aaral na ito upang maipakilala ang bagong anyo ng pagdulog sa panitikan at upang magamit bilang sanggunian ng susunod pang pagtatangkang pagsusuri ng mga akda. Nawa'y magbubukas pa ito ng maraming pag-aaral na tatalakay sa iba't ibang akda lalo na ang mga katutubong akda gamitin ang *ethical literary criticism*.

Metodolohiya ng Pag-Aaral

Ginamit ang limang (5) maikling kwento ni Macario Tiu bilang pangunahing materyales sa pagsusuri. Ito ay ang “*Tsuru*”, “*Balyan*”, “*Nanking Store*”, “*Black Pearl*”, at “*Ang Bata nga Dili Matulog*”. Pinili ng mananaliksik ang mga akdang ito dahil madali lamang makukuha ang kopya nito sa *website* ng *dagmay- ang literary journal ng Davao Writers Guild*. Pagkatapos makuha ang mga maikling kwento, binasa nang paulit-ulit at sinuri ang mga akda at hinanap ang mga pagrasyonalisa ng karakter sa mga ginawang aksyon at mga desisyon sa loob ng akda. Itinala ang mga pangyayari na may ginawang pagdedesisyon ang tauhan. Pagkatapos makalap ang datos, sinuri ito at ginamit ang *ethical literary criticism* ni Zhenzhao upang mairasyonalisa ang mga ginawang pagdedesisyon at paglabag ng karakter sa *norms* ng lipunan.

Upang maunawaan ang mga kwento minabuting kilalanin ang may-akda. Si Macario Tiu ay isang manunulat mula sa Lungsod ng Davao at nakapagturo sa Ateneo de Davao University sa larangan ng panitikan. Siya rin ay nakatanggap ng maraming parangal at kasali

na doon ang Carlos Palanca Memorial Awards for Literature. Ang akdang “*Balyan*,” “*Ang Bata nga Dili Matulog*,” “*Black Pearl*,” at “*Tsuru*” ay ilang lamang sa mga akdang nabigyan ng parangal.

Sa kanyang mga akda makikita ang pagiging lokal nito dahil ginamit niya ang mga sikat na lugar ng Davao bilang tagpuan sa kanyang mga kwento. Sa ganitong paraan pumapasok ang usapin ng *verisimilitude*. Ayon sa Masterclass (2020), ang *Cultural verisimilitude* ay tumutukoy sa pangkalahatang pagkatotoo ng isang piksyon sa konteksto ng totoong buhay sa isang totoong daigdig. Dahil ginamit niya ang mga pangyayari at pook na may tatak ng Davao. Ika nga ni Lucero (2007), “*Indigenous roots are living dynamic traditions, they are the narrative of our people's experience*”. Matutunghayan sa mga napiling akda ang kultura at mga kagawian ng isang bayan. Makikita sa kanyang mga akda ang labis na pagmamahal niya sa Davao bilang kanyang unang tahanan.

Ang aklat ni Rosario Cruz- Lucero na pinamagatang “*Ang Bayan sa Labas ng Maynila*” ay naglalayong maunawaan nang mas malalim ang Pilipinas gamit ang rehiyunal na panitikan ng Mindanao. Ayon nga kay Lucero, “*Philippine literary is a whole made up admittedly of various undiscovered or undiscoverable parts*”. Marami pang maaaring malaman kung hahanapin at pagsusumikapan. Hitik sa panitikan ang ang bansa, isang malawak na karagatan na iilan pa lamang ang nakasisid ng malaliman.

Sisikapin sa papel na ito ang na ipakita ang rasyonalisasyon sa kabila ng etikang pinanday ng lipunan sa mga piling akda ni Macario Tiu. Titinangnan at irarasyunalisa ang bawat paglabag ng mga karakter sa pamantayan ng lipunan.

Mga Akdang Ginamit sa Pag-Aaral

Isa sa kanyang pinakasikat na akda ay ang “*Balyan*.” Umiikot ang kwentong ito sa mag-asawang Lando at Luisa. Si Lando ay isang guro at naniniwalang ang mga nangyayari sa mundo ay mapaliliwag ng siyensiya. Inaalisa niya sa kanyang isipan ang konsepto ng mga *Balyan* o mga manggagamot na tinutulungan ng mga engkanto. Hinuhugahan niya si Datu Pikong na nanghuhuthot lamang ng pera mula sa mga parokyano dahil sa kanyang huwad na panggagamot. Si Datu Pikong ay isang lasinggero kaya mas nadadagdagan ang kanyang mga paghihinala na ginagamit lamang ng *Balyan* ang panggagamot upang may pambili ng alak. Isang araw, habang nanggagamot si Datu Pikong sa sirang kapilya kung saan si Lando ang namumuno ay pinaalis siya nito. Habang sinusuri ni Lando ang paligid ng kapilya, may nakita siyang isang balete na may nakalagay na bagay na pang-ritwal. Dahil sa kanyang galit sa pinaniniwalaang manggagamot, sinira niya ito.

Si Luisa ay malapit na manganak sa kanilang unang supling kaya labis ang paghahanda ni Lando sa pamamagitan ng madalas na pagpapakonsulta sa kanilang doktor. Ayaw ni Lando na manganak ang kanyang asawa sa tulong ng mga mananabang subalit nang araw na manganganak na si Luisa ay bumaha ang ilog at hindi sila makatawid. Ang mananabang ang tumulong kay Luisa sa panganganak ngunit makalipas ang ilang oras hindi pa ring lumabas ang sanggol kaya napilitan silang tawagin si Datu Pikong. Ayaw man ni Lando ngunit wala siyang magagawa dahil malayo ang ospital at hindi sila makatawid.

Ang dahilan ng paghihirap ni Luisa sa panganganak ay nagalit ang mga engkanto dahil sinira ni Lando ang kanilang altar na malapit sa balete. Naging matagumpay man ang kanyang panganganak ngunit kailangan ni Landon a humingi ng tawad at mag-alay ng mga bagay na ninanais ng mga engkanto.

Isa rin sa mga akdang susuriin ay ang kanyang “Nanking Store”. Ang kwentong ito ay nakasulat sa wikang Ingles. Umiikot ang kwentong ito bagong Tsinong mag-asawang Linda at Peter at sila ay naninirahan sa Bajada. Isa sa tungkulin ng isang Tsino ang magkaroon ng anak na lalaki upang may magdadala ng kanilang pangalan sa susunod na henerasyon. Subalit, ilang taon na ang nakalipas mula nang ikasal sina Peter at Linda ngunit hindi pa rin silang anak dahil si Linda ay may appendectomy noong siya ay bata pa. Buhat ng lihim na ito, kinamumuhian si Linda ng pamilya ni Peter dahil sa hindi ito makabuo ng isang anak.

Unti-unting nawala ang pagmamahal ni Peter sa kanyang asawa kaya humanap ito ng mga babae na maaaring makapagbigay sa kanya ng anak. Nakahanap siya ng isang Bisayang babae na isang prostitute at nagkatotoo ang kanyang hiling na magkaroon ng anak. Nagkaroon sila ng dalawang anak subalit ayaw ng mga magulang ni Peter dahil hindi Tsino ang lahi ng ina ng mga anak nito. Sa kabila ng ganito, tinanggap ni Linda na hindi na siya maaaring maging ina kaya mas madali sa kanya na tanggapin na may anak si Peter sa labas.

Naaksidente si Peter at namatay dahil dito naulila ang kanyang dalawang anak, si Linda ay natuto nang lumaban mula sa masasakit na ginagawa sa kanya ng mga magulang ni Peter. Isang araw, nalaman ng mga tao sa Sta. Ana malapit sa tindahan ni Linda na siya ay buntis. Usap-usapan sa kanilang lugar kung sino ang lalaking ama ng dinadala ni Linda. Lagi’t laging ipinakita ni Linda sa tao ang malaki niyang tiyan bilang pagpapatunay na hindi siya salot sa kultura ng mga Tsino. Siya ay isang babae na maaaring magkaroon ng sariling anak. Ang ama ng dinala niyang sanggol ay ang kanilang driver na laging tumutulong sa kanya sa tindahan.

Ang susunod na akda ni Macario Tiu ay pinamagatang “Ang Bata nga Dili Matulog.” Si Bingbing ay isang batang babae na hindi madaling makatulog, inalagaan siya ng kanilang katulong na si Tinang. Kahit gabi na ay lagi siyang naglalaro upang pilit na kinakalimutan ang pagtulog. Kaya ang ginagawa ni Tinang ay tinatakot ito gamit ang tunog ng pusa at ang tunog ng eroplano dahil malapit lamang sila sa paliparan.

Pananakit ng pisikal ang dahilan ng paghihiwalay ng mga magulang ni Bingbing. Pinagsisihan ng ama ni Bingbing ngunit ayaw na ng kanyang ina na magkabalikan kaya si Bingbing. Nakatira si Bingbing sa bahay ng kanyang ina ngunit kung minsan ay dumadalaw ito sa kanyang ina. Kaya kadalasan si Tinang lamang ang kanyang kasama. Si Tinang ay mula sa probinsya, isang maybahay na may tatlong anak. Siya man rin ay may mapait na karanasan sa buhay mag-asawa dahil biktima rin siya ng pambubugbog tuwing nalalasing ang kanyang bana. Kahit na masakit, gumawa siya ng desisyon na umalis sa kanilang probinsya at namasukan bilang isang tagahugas ng plato sa isang kainan. Isang araw, nakilala niya ang ama ni Bingbing at tinanong kung may kakilala ba siyang naghahanap ng katulong sa Davao.

Nagkararoon ng nerbyos si Tinang kapag na nakakatagpo siya ng isang lasing kasi

bumabalik sa kanyang memorya ang ginawa ng kanyang bana. Isang gabi iyon nang hindi makatulog ang bata at hinayaan lamang ni Tinang ang bata na maglaro, hanggang dumating ang kanyang among lalaki na lasing. Nagsisigaw ito sabay hambalos sa mga bote ng alak dahil hindi na siya tinanggap ng kanyang asawa na magkabalikan ulit. Hindi alam ni Tinang ang kanyang gagawin kaya nagtago na lamang siya sa ilalim ng kama. Binuksan ni Bingbing ang pinto ng kanilang silid at sinabi sa kanyang ama na “Ayaw away mama”. Nang humupa na ang tensyon, lumabas si Tinang sa pinagtataguan nito na umiiyak. Kinalinga siya ng bata sa pamamagitan ng pagdiin sa ulo ni Tinang sa kanyang maliit na dibdib.

Ang kwentong Tsuru ay isang maikling kwento na tumatalakay sa buhay sa panahon ng mga Hapones. Si Peryang ay isang batang ina na mula sa Zamboanga, dahil sa pananatili ng mga Hapon sa Pilipinas, napilitan siyang lumipat sa Malawal na sa tingin ito ay ligtas na lugar at malayo sa mga Hapon. Ngunit mali ang kanilang inakala dahil isang araw ay dumating sa Malawal ang mga Hapon. Nagtago sila sa kanilang bahay ngunit nakita pa rin sila nito. Kasama ang kanyang mga kapitbahay ay dinala sila sa labas ng bahay at pinapahanay. Akay-akay ni Peryang ang kanyang anak na si Nene at nagkataon na wala ang bana nito dahil sumama sa among Intsik upang mangalakal. Dahil si Nena ay bata pa lamang mabilis na naging komportable sa Hapon dahil sa ipinakita ng mga ito na palakaibigan tulad ng pag-akay sa kanya at kasama sa paglalaro. Kinakabahan pa rin si Peryang dahil bakit sila ganon ka komportable sa isa’t isa na ito pa lamang ang kanilang unang pagkikita. Sa bawat galaw ng Hapon, iniisip ni Peryang na baka patibong lang ito upang maisakatuparan ang pagpaslang sa maraming sanggol, ngunit nagkamali ang kanyang iniisip.

Araw-araw na pumunta si Mikinari ang kaibigang sundalong Hapon ni Nena sa kanilang bahay. Naglalaro sila kahit hindi nila nuunawaan ang isa’t isa dahil sa wikang ginagamit. Hilig nilang laruin ay ang mga Tsuru o origami mula sa mga magazine na paborito ni Peryang. Unti-unting nagkaroon ng kumpyansa si Peryang na baka ng iba si Mikinari mula sa ibang mga sundalo. Habang gumagawa ng Tsuru si Mikinari ay ginagaya rin ni Peryang upang matuto. Padalas nang padalas ang pagpunta ni Mikinari sa bahay nina Nena at Peryang hanggat isang araw ay may ipinakita siyang isang retrato ng kanyang pamilya na naiwan sa Japan at labis ang pangungulila nito. Doon naunawaan ni Peryang kung bakit malapit sa loob ng Hapon ang anak na si Peryang.

Makikita rin sa akdang ito kung paano naglalaban ang moral at etika ni Peryang. Siya ay tunay na mabait nang pinatuloy niya sa kanyang bahay ang Hapong si Mikinari sa kabila lahi nito. Hindi niya iniisip na maaaring kalabanin siya ng kanyang mga kanayon sa dahilang tinutugis si Mikinari ng mga tao dahil sa mga ginagawa nito sa mga tao. Subalit, masa nanaig sa isip ni Peryang ang tulungan at iligtas si Mikinari dahil naging mabuti ito sa kanyang anak at maging sa kanya. Mas nauunawaan niya ang Hapones dahil siya rin ay isang magulang. Alam niya ang pakiramdam na mawalay sa mga anak

Isa rin sa maganda niyang akda ay ang “*Black Pearl*.” Isang kwentong nakasulat sa Bisaya na ang tagpuan ay sa isla ng Samal na siyang isla na malapit sa Davao. Umikot ang estorya sa isang abogadong si Atty. Danilo Villavicencio na minsan nang naloko ng isang Badjao dahil sa pagbili nito ng pekeng *black pearl*. Laman ng kanilang usapan ang panlalait nila sa mga Badjao na naghihintay lamang ng perang bigay ng mga dayo.

Naisipan ng mga malalapit na kamag-aral ni Danilo noong highschool ang maligo sa Kaputian Beach sa isla ng Samal. Nag-uusap sila tungkol sa mga kalokohang ginawa noong araw at maging ang kanilang kasalukuyang buhay at trabaho. Marami sa kanyang mga kaibigan ay milyonyero na at kilala. Kinahapunan, naisipan na nilang umuwi sa Davao at una ay naging kalma ang dagat. Ilang sandali nito ay bilang nagalit ang dagat at kahit ang nagmamaneho ng bangkang sinakyan ay hindi na alam ang gagawin. Naisipan nilang manatili muna malapit sa dalampasigan malapit sa bahay ng mga Badjao. Galit na galit pa rin ang dagat at malapit na tumaob ang kanilang sinasakyang bangka. Sa kasamaang palad, dahil sa malakas na hampas ng alon, isang kasama ni Danny ang nahulog sa dagat kaya tinulungan niya itong makaahon, ngunit ang buhay ni Danny ang nalagay sa bingit ng peligro. Mas naging malakas ang hampas ng alon kaya nahirapan silang sagipin si Danny. Sa panahong iyon, may nakita silang maliit na bangka ng mga Badjao at tinulungang makaligtas si Danny. Lawaan ang pangalan sa lider ng mga Bajao.

Dinala sa ospital si Danny at sa tulong ng mga Bajao ay nabigyan pa siya ng isang pagkakataong mabuhay. Bilang ganti, pinuntahan niya ang lugar ng mga Bajao sa isla ng Samal upang hanapin si Lawaan at makapagbigay ng konting handog na pasasalamat. Hinanap niya ang bahay ni Lawaan hanggang nakita niya ito, subalit naging pamilyar sa kanya ang mukha ni Lawaan dahil si Lawaan ang nagbenta sa kanya ng *black pearl*. Gusto niyang matawa sa sitwasyon ngunit kanyang pinigilan.

Pagsusuri

Malaking usapin ang etika at moral sa isang lipunan dahil nag-uugat ito sa mga ninuno kung ano dapat ang etika o moral at pag-uugali ng isang tao. Hindi maikukubli na ang panitikan ay nagmula sa usapin ng etika at moral. Ito ang mga dahilan kung bakit nabuo ang iba't ibang akdang pampanitikan. Kaya nabuo ang panitikan dahil sa danas ng tao tungkol mga paglabag sa etika at moral na binuo ng lipunang ginagalawan.

...ethics consists of the moral code that guides a person's choices and behaviors throughout their life. The idea of a moral code extends beyond the individual to include what is right, and what is wrong, for the community and society at large. Ethics is concerned with rights, responsibilities, the use of language, what it means to live an ethical life, and how people make moral decisions. (Psychology Today, 2019)

Sa pagsusuri sa mga akda ni Macario Tiu, tinitingnan ang akda bilang bunga ng mga etika at moral na pinanday ng mga ninuno. Isa-isahin ang mga paglabag sa etika at moral ng isang tao na makikita sa piling akda ni Macario Tiu. Sa pagsusuring ito kinuha lamang ang pangunahing pagrasyonalisa sa etika na makikita sa bawat akda ni Macario Tiu.

Ang panghuhusga sa kakayahan at paniniwala ng isang tao. Makikita sa akdang Balyan ang panghuhusga ni Lando sa isang matandang manggagamot na si Datu Pikong dahil lamang sa ito ay lasinggero at isang lumad. Nangingibabaw rito ang diskriminasyon.

Kanyang kinamumuhian ang mga panggagamot nito dahil pineperahan lamang daw nito ang mga taong nagpapagamot at naniniwala sa kanyang kakayahang manggagamot. Ayon kay Kirkebooen (2009), ang panghuhusga ay isang panloob na pag-iisip, prosesong kognitibo o isang gawain ng pagbuo ng desisyon, paglikha ng kongklusyon maging opinyon, pagbuo ng pagkakaiba tungkol sa tao, sitwasyon, ideya o pangyayari sa pamamagitan ng ebalwasyon at paghahambing.

Si Lando ay isang guro sa agham kaya hindi madali sa kanya ang maniwala sa anumang bagay dahil ayon sa kanya ang lahat ng bagay, ang agham ay may paliwanag. Isa rin sa dahilan sa labis na paghuhusga ni Lando sa manggagamot ay ang pagtawag diumao ni Datu Pikong sa isang abyan na si *Apo Sandawa* sa pamamagitan ng pagtawag sa telepono. Ayon sa alamat si Apo Sandawa ay diwata na naninirahan sa Mt. Apo. Siya ang nagmamay-ari sa nasabing bundok kaya ipinangalan sa kanya ang bundok. Dahil sa nalaman ni Lando tungkol sa kasaysayan ni Apo Sandawa mas nagalit ito kay Datu Pikong.

Nang manganganak na si Luisa na asawa ni Lando, hindi niya gusto na isilang ang kanyang unang anak sa tulong ng mga manggagamot dahil mas naniniwala siya na mas magiging ligtas ang kanyang mag-ina kung sa ospital ito manganganak. Subalit dumating ang delubyo nang bumaha ang sapa sa Bangkal kung saan sila naninirahan kaya hindi niya madala ang kanyang asawa sa ospital. Napilitan siyang magpatulong sa isang *mananabang* na si Manang Minda na pinaniniwalaang pinakamagaling na *mananabang* sa kanilang lugar. Ngunit nahirapan si Manang Minda sa kondisyon ni Luisa kaya nagpatulong ito kay Datu Pikong. Sa una ay ayaw ni Lando na magpatulong kay Datu Pikong dahil hinusgahan niya ito sa kanyang pagiging manggagamot. Sa tulong ng manggagamot ay nairaos ni Luisa ang panganganak sa kabila ng hirap na dinanas. Isinumpa diumano ang kanyang panganganak dahil sa sinirang altar ng mga engkanto malapit sa balete.

Kung gagamitin ang pagdulog na *ethical literary criticism*, makikita na may paglabag sa ginawang panghuhusga ni Lando kay Datu Pikong. Sa malalimang pagsusuri, ang panghuhusga sa kakayahan at paniniwala ng isang tao ay hindi dapat sapagkat lahat ng tao ay may kalayaang maniwala sa anumang bagay na nakapaglulugod sa kanilang damdamin. Sa madaling sabi, sa kwentong Balyan makikita ang ethical issue sa mga ginawang pagdedesisyon ni Lando.

Dagdag pa rito, kung irarasyonalisa ang sitwasyon, nagawa lamang ni Lando ang paghuhusga kay Datu Pikong dahil sa nakaraan nitong isang lasenggero ito at ang kanyang ginamit na pantawag kay Apo Sandawa ay katawa-tawa. Iyon ang mga dahilan kung bakit hinuhusgahan ni Lando ang manggagamot na si Datu Pikong. Sa ganitong pananaw, pinapakita ng manunulat na ang ginawang panghuhusga ni Lando kay Datu Pikong ay base lamang sa kanyang nakaraan. Ang pagsusuri sa pinanggalingan ng panghuhusga ay isang indikasyon ng pagrasyonalisa ng karakter. Sa ibang sabi, may malalim na pinanggagalingan ang ginawang panghuhusga ni Lando.

Katulad ng nangyari sa kwentong “Tsuru”, minsang hinusgahan ni Peryang ang Hapones na si Mikinari dahil sa kanyang lahi. Nang sinakop ng mga Hapones ang Pilipinas, kilala sila na nang-aabuso sa mga Pilipino at walang pinipiling edad. Dito makikita na may pinagbatayan ang ginawang panghuhusga ni Peryang sa Hapon. Makikita rin sa kwento ang *infanticide* na nangyayari sa Pilipinas ay labis na kinatatakutan ng mga magulang at isa na doon si Peryang. Hindi maiiwasang mahusgahan ni Peryang ang mga Hapon dahil sa labis na pagmamahal niya sa kanyang anak. Subalit, tulad ni Lando sa kwentong “Balyan”, sila ay nagkamali. Hindi masamang tao si Mikinari, sa katunayan, nangungulila rin siya sa kanyang anak kaya madalas siyang pumupunta sa bahay ni Peryang upang makita ang anak nitong si Nene. Nahuhusgahan ni Peryang si Mikinari dahil nilalahat niya ang kaugalian ng mga Hapon sa panahong iyon. Bilang isang ina, gagawin niya ang lahat upang mapoprotektahan ang kanyang anak mula sa *infanticide*. Sa usapin ng *infanticide*, maaaring sabihing hindi iyon ang gusto nilang gawin (moral), ngunit napipilitan silang gawin iyon dahil iyon ang utos ng kanilang mamumuno at ang pagsunod dito ay isang etika ng kanilang tungkulin bilang isang sundalo. Sa ganitong usapin, umiinog sa pagitan ng etika at moral. Hindi masasabing masama o mabuti tao si Mikinari, sadyang nagkataon lamang na siya ay isang Hapon at sa panahong iyon malupit ang kanilang lahi kaya hindi maiiwasang mahuhusgahan siyang masamang tao.

Sa iba pang anggulo, dito nasusukat ang moral at ang etika ni Peryang. Si Mikinari ay isang Hapones at kasalukuyang hinahanap ng mga maraming tao dahil sa mga karumal-dumal na ginawa ng mga Hapon. Alam ni Peryang na may mabuting puso si Mikinari na iba sa kanyang mga kasamang sundalong Hapon. Sa ilang araw na pananatili ng Hapon sa kanyang bahay, mas nakikila niya na siya rin ay isang ama na nangulila sa kanyang sariling pamilya kaya nabali ang kanyang dating paghuhusga sa Hapon. Sa tulong ng *ethical literary criticism* mas nauunawaan ang bawat galaw o ginawang pagpapasya ni Mikinari. Subalit, dumating ang panahon na kailangan na ni Mikinari na umalis dahil natatakot si Peryang na baka sa kanya isisipi ang mga ginawa ng mga Hapon dahil sa pagpapatuloy nito sa kanyang bahay. Nais mang tumulong ni Peryang sa Hapon na siyang nagpapakita ng kanyang moral ngunit natatakot siya sa maaaring mangyari kung sakaling malaman ng kanyang mga kapitbahay at maging ang kanyang bana na nagpatuloy siya ng isang Hapon sa kanilang bahay at baka hahantung na siya na naman ang huhusgahan ng kanyang mga kapitbahay. Kailangang magdesisyon ni Peryang at ito ay ang paalisin na si Mikinari sa kanilang bahay. Nahihirapan sa katunayan si Peryang sa kanyang mga gagawin ngunit sa huli mas nanaig ang rasyunal na pag-iisip niya na paalisin si Mikinari at makikita ito sa kwento nang ginagad niya ang kaayusan sa kanilang lugar.

No Bones at Bad Stock. Sa kwentong “Nanking Store”, makikita ang *cultural ethics* ng mga Tsino. Masasabing batid na batid ng may akda ang kultura at tradisyon ng mga Tsino. Isa sa mga gampanin ng mga Intsik ang magkaroon ng anak na lalaki upang sumunod sa yapak ng mga magulang at magdadala ng kanyang apelyido sa susunod na henerasyon. Isa ito sa masasabing cultural norms ng mga Tsino. Sa kwentong ito naturingang *no bones at bad stock* ang mag-asawang Peter at Linda. Ang *no bones* ay nangangahulugan hindi

magkaroon ng isang anak na lalaki at ang *bad stock* naman ay nangangahulugan hindi talaga magkakaanak kahit babae. Kung ikaw ay isang Tsino maaari kang itakwil ng mga magulang dahil tulad ka ng isang buto na hindi yayabong sa ibang salita, hindi ka nakapagbibigay ng apo. Kahit na maituturing na mayaman at kilala ang mga Tsino, kinakailangan nitong makapagbigay ng anak sa kanilang mga magulang bilang ganti. Subalit sa kasamaang palad hindi iyong naibibigay ni Peter at Linda.

Ang *ethical literary criticism* ay nag-ugat sa mga China dahil marami silang *cultural ethics* na ginagamit hanggang sa kasalukuyan at kasama na rito ang kalagayan ni Peter at Linda. Kung susuriin nang mabuti ang akda, pinapakita nito ang panghuhusga ng lipunan sa mag-asawa na dahilan ng kanilang malamig na pagsinta. Ang pagkaroon ng anak ni Peter sa isang Bisayang prostitute ang nagligtas sa kanya ng bansag na *bad stock*. Ginawa niya ito dahil na rin sa kanyang mga magulang, isang pagpapakita ng etika ang pagbigay nito ng mga apo. Nang si Linda ay nabuntis hindi naging isyu kung sino ang ama nito kung hindi ang pagpalaya niya sa tawag na *bad stock*. Ibinabandera niya sa lahat ng tao ng kanilang komunidad ang kanyang malaking tiyan upang ipakita na siya ay hindi isang buto na hindi kailanman magkaroon ng bunga.

Kung susuriin, nagkaroon lamang ng paghuhusga sa mag-asawa dahil sa panlipunang pamantayan na dapat magkaroon ng anak upang masasabing may halaga rito sa mundo. Sa ganitong pamamaraan nasusukat ang kanilang halaga. Mas kinikilala sa lipunan ng mga Tsino ang mag-asawang may anak. Isa rito sa dahilan ni Peter na pumatol sa isang Bisayang bayaran upang magkaroon siya ng anak na kahit alam niya na hindi magugustuhan ng kaniyang mga magulang dahil hindi nila kalahi. Dahil dito, mararasyunalisa ang bawat galaw o aksyon ng bawat karakter. Sa pagkakataong ito, hindi masasabing mali ang pagpatol ni Peter sa isang prostitute dahil ang nais lang naman niya ang magampanan niya ang kanyang tungkulin bilang isang anak at Tsino, sa madaling sabi ang pagsunod sa kultura.

Ayon kay Dobie (2012), “*the culture is the sum of the social patterns, traits, and products of a particular time or group of people. It includes the ideas, customs, skills, and arts that characterize the era or the community.*” Gayundin kay Linda na tinanggap niya ang ginawang pang-aapid ni Peter dahil naniniwala siya na siya mismo ay hindi makapagbigay ng anak. Sa kabila ng panghuhusga ng lipunan, nananaig pa rin ang pagbubuo nina Linda at Peter ng mga desisyon ukol sa kanilang buhay. Ang pagrasyunalisa sa kanilang desisyon ay isang malaking indikasyon na nag-iisip din sila sa pamantayang ginawa ng lipunan. Naging isyung *ethical* rin dito ang pagpatol ni Peter sa isang babaeng hindi nila kalahi. Isang itong maituturing na paglabag ng kanilang etika dahil natatakot sila na mailipat ang yaman sa ibang lahi. Ayon kina Baker at Biwu (2015), minsan, ang paraan ng mga bagay na ginagawa sa ibang kultura ay maaaring magbigay ng kawili-wiling liwanag sa mga bagay na nakasanayan na ng isang tao na balewalain.

Marahil sa mata ng nakararami ang ginawang pagpapasya ay mali sa pamantayan ng lipunan pero hindi rin maaaring isasawalambisa ang katapangan at malalim na rason kung bakit humantong sa ganoon pagpapasya. Kaakibat ng bawat pagpapasya ay ang rasyonalisasyon o ang matinding pag-iisip sa maaaring kahahantungan ng ginawang pagpapasya. Dito papasok ang pagdulog na *ethical literary criticism*. Sa pamamagitan ng pagdulog na ito lilitaw na ang tao ay may sariling pagpapasya o *ethical selection*. Ito ang maituturing na kaibahan ng tao sa mga hayop, ang paraan kung paano mag-isip at magtitimbang-timbang ng desisyon.

“*Babae ka lang*”. Sa kwentong “Ang Bata nga Dili Matulog” ay kakikitaan ng maraming mga paglabag sa etika ng isang tao. Sa kwentong ito, danas ng dalawang babae ang hagupit ng mga lalaki. Si Tinang ay nagkaroon ng truma o takot dahil sa nararanasan niyang pisikal na pang-aabuso mula sa kanyang bana sa tuwing nalalasing ito. Nagiging abusado ang kanyang bana kapag nakaiinom ng alak. Sa kahit anumang anggulo tingnan may paglabag na ginawa ang bana ng mga nasabing babae. Kaya ang pamahalaan ay nagpasa ng batas upang protektahan ang mga babae at mga anak mula sa pang-aabuso kahit kanino. Ayon sa Batas Republika 9262 o,

“Anti-Violence Against Women and Children, refers to any act or series of acts committed by any person against a woman who is his wife, former wife, or against a woman with whom the person has or had sexual or dating relationship, or with whom he has a common child, or against her child whether legitimate or illegitimate, within or without the family abode, which result to or is likely to result in physical, sexual, psychological harm or suffering, or economic abuse including threats of such acts, battery, assault, coercion, harassment or arbitrary deprivation of liberty.”

Sa ganitong pananaw, malinaw na nilabag ni Berto ang etika ng pagiging bana sa kanyang asawa na siyang dahilan ng paglabag din ni Tinang ang etika ng pagiging ina sa pamamagitan ng pag-iwan nito. Kahit sa saang kultura, masasabi ang anumang anyo ng pananakit ay isang paglabag sa moral at etika ng isang lipunan. Isang *ethical taboo* kung maituturing ang nangyari kay Tinang. Siya ay isang hamak na babae at ina lamang na walang kalaban-laban sa anumang lakas na ipinakita ng kanyang bana.

Sa *ethical literary criticism* na pagdulog nilalantad ang etika ng isang panitikan upang ilarawan ang mga tauhan at ang kanilang buhay sa mataas na anyo ng etika. Maaaring sabihin na ang pag-iwan ni Tinang sa kanyang mga anak ay isang paraan upang matustusan niya ang kanilang pangangailangan. Mas nanaisin niyang mawalay sa kanilang mga anak kaysa sa makikita ng kanyang mga anak ang mga pananakit ng kayang bana sa kanilang mismong tahanan. Ang totoo, ayaw ni Tinang na makita ng kanyang mga anak ang ginawang pang-aabusong pisikal ng kanyang bana at baka maging normal ito sa mata ng kanilang mga anak

at sa susunod na panahon kapag mag-aasawa na ay gagawin din iyong sa kanilang mga asawa. Kaya masakit man sa kanyang loob na iwanan ang kanyang mga anak subalit nanaig ang kanyang pagmamahal sa kanyang mga anak na lumalaki itong maging mabuting tao at hindi gagaya sa kanilang amang si Berto.

Maaaring sabihing, masamang ina si Tinang sa pang-iiwan nito ngunit sa pagrasyunalisa, ginagampanan lamang niya ang kanyang tungkulin bilang isang ina sa kanyang mga anak. Sa pamamagitan ng pagdulog, makikita natin ang malalim na rason ni Tinang kung bakit siya nakabuo ng ganitong uri ng pagdedesisyon.

Ang etika ng isang abogado. Ipinapakita sa kwentong “*Black Pearl*” ang pagkakaroon ng moral ng bawat isa. Si Danilo ay isang abogado kaya kung minsan, alam niya na mali ang kanyang kliyente ngunit ipinagtanggol niya na tama ito dahil iyon ang etika ng isang abogado. Sa usaping ito, nag-aaway ang moral at etika ng isang tao dahil sa kanyang propesyon. Ayon sa yourdictionary.com, “*moral is teaching or exhibiting goodness or correctness of character and behavior.*” Sa madaling sabi, ang moral ay ang pag-alam o sa tama at mali. Subalit ang etika naman ay “*system or code of morals of a particular person, religion, group, profession, etc.*” ay hindi tumitingin kung ano ang tama sa mali kundi ginagawa kung ano ang dapat niyang gawin base sa grupo o propesyon. Makikita sa ibang ang isang sipi mula sa kwento;

“Ang mga abogado hawod mangilalad. Ang sayop, himoong sakto, ang sakto himoong sayop. Ug kini si Danilo ang kinahawrang mangingilad sa tanan.” (Talata 8)

Naturalisa sa isang manggagawa ang sundin ang etika ng kanyang sinumpaang propesyon ngunit kung minsan ay nag-aaway ang puso at isip kung ano ang dapat sundin, ang moral ba o ang etika ng iyong propesyon. Sa rasyonal na pag-iisip, mas nakikilala niya ang dapat niyang gawin ayon sa kanyang konsepto ng tama at mali.

Isang magandang etika rin ang ipinakita ni Danilo sa pagtanaw nito ng utang na loob kay Lawaan na siyang nagligtas sa kanya nang muntik na itong malunod sa dagat. Kahit si Lawaan ang nagbenta sa kanya ng pekeng *black pearl* ngunit mas nangibabaw sa kanya ang pagpapasalamat sa pagligtas sa kanya. Hindi gustong tanggapin ni Lawaan ang perang handog sa kanya ni Danilo bilang pasasalamat dahil payak lamang ang kanilang pamumuhay. Hindi nila kailangan ng pera dahil handa naman silang maghanapbuhay upang may makain. Doon nakita ni Danilo na hindi pera ang nagpapaligaya sa lahat dahil kahit ang mga Bajao ay hikahos sa pera ngunit sila ay masaya. Ito ang dahilan kung bakit nanlumo si Danilo sa kanyang sarili na halos walang pahinga dahil sa kanyang mga trabaho.

Nang binentahan si Danilo ng pekeng *black pearl* ni Lawaan, kanyang hinusgahan ang mga Badjao at nagbitiw ng mga masasamang salita tulad ng mga “makakaon ra ug

manglimos” na siyang mali nang pumunta ito sa bahay ni Lawaan. Minsan mang nagduda si Danilo ngunit mas nananig sa kanya ang kanyang moral na pasalamatang ang taong minsang nagligtas sa kanya mula sa panganib.

Ang anumang ginawang mabuti ng kapwa ay dapat gantihan ng pasasalamat dahil ito ang etika na hinubog ng panahon mula noon hanggang ngayon at hindi magbabago. Kung titingnan ang kwento sa lente ng *ethical literary criticism*, kitang-kita ang mga paglabag na ginawa ni Danilo sa mga Badjao ngunit sa kabila nito ay nagkaroon siya ng pag-unawa tungkol sa mga bagay sa buhay na hindi lamang yaman at salapi ang nakapagpapaligaya sa tao. Nakikita niya na ginawa lamang ni Lawaan ang pagbebenta ng pekeng “black pearl” para sa kanyang kaanak at sa araw-araw na pamumuhay.

Konklusyon

Malaki ang tulong ng isang *ethical literary criticism* sa pagsusuri ng isang akda kahit masasabing bago lamang umunlad ang ganitong uri ng pagdulog. Mas nauunawaan ang mga tauhan kung bakit ginawa ng isang tiyak na bagay. Sa dulog na ito, mas naipakikita at nasusuri hindi lamang ang mali o tamang nagawa ng isang tao kung hindi ang pinag-ugatan ng kaugalian. Kahit na mali ang ginagawa ng isang tao siya ay marunong mag-evaluate sa pamamagitan ng *ethical consciousness*, ang pag-alam sa tama o mali sa kabila ng maling ginawa. Sa pamamagitan ng pagdulog na ito, nararayunalisa ng bawat karakter ang ginawang pagdedesisyon. Maaaring sabihing mali ito sa *ethical standard* ngunit tama naman kung irarasyonalisa nang maayos.

Ang bawat karakter ay may kalayaang gumawa ng kanilang mga desisyon ayon sa kanilang pinaniniwalaang tama o mali. Sa pamamagitan ng pagdulog na ito mas napapalalim ang ugnayan ng tao sa kanyang sariling pag-unawa sa mga nangyayari. Dagdag pa rito binabasa, inuunawa at sinusuri ang panitikan base sa *ethical perspective* ng tao. Kaya masasabing malaki ang halaga ng pagdulog na ito sa kritisismo ng panitikan. Makikita sa mga akda ni Macario Tiu ang mga maraming paglabag at pagrarasyonalisa sa etika at moral ng isang tao o maging ng isang lahi. Ipinapakita ng awtor na sa kanyang mga akda maraming mga desisyon ang mga tauhan na sa tingin ng lipunan isang maling gawain ngunit sa kabilang banda rin masasabing tama ang mga ginawa ng isang karakter dahil ginamit nito ang kanyang *ethical consciousness*. Ngunit, laging isaisip na nagawa ng isang tao ang maling bagay dahil sa masamang karanasan o ang tinatawag na *taboo*.

Ayon kay Zhenzhao (2015) “*the biological choice of human beings does not distinguish human beings from other animals; it is through ethical choice that human beings really distinguish themselves from animals.*” Nagpapaliwanag lamang ito na ang tao ay walang pinagkaiba sa mga hayop kung pag-uusapan ang aspektong biological ngunit mas kakaiba ang tao dahil sa kakayahang nitong gumawa ng disesyon ayon sa kanyang pamantayan ng tama at mali.

Mas mauunawaan ang panitikan sa usaping moral at etika kung laging titingnan ang rasyonal na katangian ng isang tao sa kanyang pagdedesisyon. Nagpapatunay ito na angkop ang *ethical literary criticism* bilang pundasyon ng pagsusuri ng mga akda ni Macario Tiu.

Rekomendasyon

Mula sa kongklusyon, nirerekomendang gamitin ang pagdulog na *ethical literary criticism* sa pagsusuri ng iba pang akda upang mapapalabas at mabatid ang malalim na rason sa bawat aksyon ng bawat tauhan. Dahil ang pag-aaral na ito ay bunga lamang ng pagtatangkang ipaliwanag ang nasabing pagdulog sa piling akda ni Macario Tiu, nawa’y manganak pa ito ng maraming pag-aaral gamit ang iba pang akdang Mindanawon. Dahil sabi ni Lumbea (2000), hangga’t ang mga panitikang panrehiyon ay hindi pa nasisinop ng mga iskolar at kritiko, nakabinbin ang pagbuo ng tunay at awtentikong kanon”

Mahalaga ang pagdulog na ito sa pagbabasa ng anumang akda upang lubusang mauunawaan ang mga desisyon ng bawat tauhan sa isang akda. Sa pamamagitan nito, maiiwasan ang panghuhusga sa kanilang aksyon.

Mga Sanggunian

- Baker, W & Biwu, S. (2015). Fruitful collaborations: Ethical literary criticism in Chinese academe. *TLS. Times Literary Supplement*.
- Dobbie, A. (2012). *Theory into practice: An introduction to literary criticism, Third Edition*. Wadsworth, Cengage Learning. USA.
- Ethics and Morality. Psychologytoday. Kinuha noong Nobyembre 23, 2019 sa <https://www.psychologytoday.com/intl/basics/ethics-and-morality>.
- Ethics vs Morals. (n.d). Diffen. Nakuha sa https://www.diffen.com/difference/Ethics_vs_Morals noong Nobyembre 28, 2021
- Ethics. (n.d). Retrieved from <https://www.yourdictionary.com/ethics>. Nakuha noong October 30, 2021.
- Gregory, M. W. (1998). Ethical Criticism: What it Is and why it matters. *Syle*, 32 (2), 194-220. <http://www.jstor.org/stable42946423>.
- Kirkebooen, G. (2009). Enhancing judgment and decision making. Kinuha noong Nobyembre 28, 2019 sa <https://www.decision-making-solutions.com/judgment-and-decision-making.html>.
- Lucero, R. C. (2007). *Ang bayan sa labas ng Maynila*. Quezon City: Ateneo de Manila University Press.
- Lumbea, B. (2000). *Writing the nation - Pag-akda ng bansa*. Quezon City: University of the Philippines Press
- MasterClass. (2020). What Is Verisimilitude? Verisimilitude definition and literary examples of Verisimilitude. Retrieved January 04, 2021, from <https://www.masterclass.com/articles/what-is-verisimilitude>.

- Moral. Retrieved from <https://www.yourdictionary.com/moral> last October 30, 2021.
- Official Gazette of the Republic of the Philippines. (2004, March 8). *Republic Act No. 9262: Govph*. Retrieved April 7, 2022, from <https://www.officialgazette.gov.ph/2004/03/08/republic-act-no-9262-s-2004/>
- Taboo. (n.d.). Retrieved January 04, 2021, from [https://www.britannica.com/ topic/taboo-sociology](https://www.britannica.com/topic/taboo-sociology).
- Thi, H. H., & Hoang, N. N. (2020). Traditional culture in contemporary Vietnamese poetry: A perspective from Nie Zhenzhao's ethical literary criticism. *Interdisciplinary Studies of Literature*, 4(1), 53–64. Retrieved from <http://www.isljournal.com/uploads/soft/200425/1-200425011132.pdf>.
- Zhenzhao, N. (2010). Ethical literary criticism: its basic theory and terms. *Foreign Literature Studies* 1 (2010): 14-44.
- Zhenzhao, N. (2015). Towards an ethical literary criticism. *International Journal of Literary Culture* 1 (January, 2015): 83-101.